

คุณค่าแห่งศัทธา ในคัมภีร์พระอภิธรรม*

Saddha in this Collection of Buddhist Scriptures Aims

สุดารัตน์ ต่ายธานี

Sudarat Thaithani

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: dr.sudarat11@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์เรื่องคุณค่าแห่งศัทธา ในคัมภีร์พระอภิธรรมนี้ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศัทธาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้เห็นถึงคุณค่าที่ได้จากศัทธาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และสามารถสรุปได้ว่า ศัทธาที่ปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา 2 ลักษณะคือ ศัทธานุภาพสัมปยุต และศัทธานุภาพ วิปยุต แต่พระพุทธศาสนาจะเน้นย้ำแต่ศัทธาที่ประกอบด้วยญาณ ปัญญา และศัทธา มีคุณูปการที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรกศัทธามีหน้าที่ทำลายองค์ธรรม ที่ไม่พึงประสงค์ คืออัสสัทธิยะ และวิกิจจฉา หรือป้องกันไม่ให้องค์ธรรมทั้งสองประการนี้เกิดขึ้น เป็นการปิดโอกาส สิ่งที่ไม่พึงประสงค์ไม่ให้เกิดขึ้น แล้วทำจิตใจให้ผ่องใส และหน้าที่ประการที่สอง คือ การเป็นปัจจัยให้ เกิดองค์ธรรมฝ่ายกุศล คือ ปิติสุข ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหน้าที่ที่เปิดโอกาสให้เกิดสิ่งที่พึงประสงค์อันจะทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองด้วยปัญญาเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตได้

คำสำคัญ: ศัทธา

Abstract

Analysis of Saddha in this collection of Buddhist scriptures have a purpose to study the concept of Saddhā in Buddhist scriptures. and to analyze the information obtained to show the value of faith in Buddhist scriptures. And it can be the righteousness presented in the teachings of Buddhism has two aspects: the righteous disposition of sampannayātana (accomplished in the mind) and the righteous disposition of vippannayātana (accomplished

*ได้รับบทความ: 22 กันยายน 2566; แก้ไขบทความ: 26 กันยายน 2567; ตอรับตีพิมพ์: 28 กันยายน 2567

Received: September 22, 2023; Revised: September 26, 2024; Accepted: September 28, 2024

in discernment). However, Buddhism emphasizes the righteousness that encompasses both disposition and wisdom. Righteousness holds significant virtues in two aspects: firstly, it serves to eradicate undesirable qualities, namely *asassatthiya* and *avijjā* (non-virtuous mental states), preventing their arising and cultivating clarity of mind. Secondly, righteousness functions as a catalyst for the emergence of meritorious qualities, including generosity, happiness, morality, concentration, and wisdom. It plays a crucial role in creating opportunities for the manifestation of desirable qualities, allowing individuals to develop themselves through wisdom to attain the ultimate goal in life.

Keywords: Righteousness

1. บทนำ

จากข่าวสารในสถานการณ์ปัจจุบัน ได้พบข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา กระทำผิดวินัยนำไปสู่การมีความเห็นแตกแยกกันของพุทธบริษัทในแต่ละฝ่ายที่พยายามแสดงพลังในการขับเคลื่อนชนปัญหาที่ขวาง ท่วมกลางผู้ที่สัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเฝ้ามองด้วยความเป็นห่วงและพยายามหาทางที่จะช่วยกันกอบกู้สัทธาคืนมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนโดยรวม

เมื่อปัญหาในด้านศาสนาถูกปล่อยไว้ให้เป็นปัญหาของสังคมชาวพุทธ ที่เป็นเสียงส่วนใหญ่ของประเทศ จนแตกต่างกันเด่นชัดในคณะสงฆ์ ซึ่งต่อมาถูกเชื่อมโยง ด้วยอำนาจฝ่ายการเมืองที่ไร้คุณธรรม ที่ต้องการนำเอาองค์กรศาสนามาเป็นเครื่องมือ ทางงานการเมือง เราจึงเห็นความแตกแยกปรากฏจากรอยแตกต่างนั้น ที่ปรากฏในองค์กรพุทธศาสนาจนน่าเป็นห่วง เพราะดูเหมือนว่าจะไร้การเยียวยาที่ถูกวิธีธรรม จึงนำไปสู่ ความวิตกกังวลในจิตใจศาสนิกชนที่รักสัทธาพระศาสนา และนำไปสู่การมองดูร่องรอยปัญหาที่เกิดจากบุคคล องค์กร

ในศาสนาอย่างเสื่อมสัทธาในความประพฤติที่เป็นลบต่อสถาบันพระศาสนา ซึ่งปรากฏการณ์นี้อาจเรียกได้ว่า “วิกฤตสัทธา” ก็เป็นไปได้ นอกจาก “สัทธา” จะเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อองค์รวมของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีอิทธิพลต่อตัวของปัจเจกบุคคลมากอีกด้วย เพราะส่งผลต่อความไว้วางใจในสิ่งต่างๆ ของแต่ละบุคคล เพราะจะปลงใจเชื่อ และยอมตามลัทธิความเชื่อศาสนานั้นๆ

ทั้งนี้ในทางพระพุทธศาสนา สัทธา ตามหลักคำสอนนั้น พระพุทธเจ้ามุ่งถึงสัทธาอันเกิดจากความรู้ในธรรมของพระองค์ที่เกิดจาก “วิมิงสา ความสอบสวนพิจารณา” โดยสอบสวนพระองค์ ตั้งแต่ความประพฤติทางกาย วาจาอาชีวะ ความยั่งยืนของความประพฤติ ตลอดถึงธรรมในพระองค์ จึงกล่าวได้ว่าความสัทธาในพระพุทธศาสนา ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลที่ผ่านการกลั่นกรองแล้ว จากปัญญานำไปสู่การดำเนินชีวิต ตั้งแต่ความประพฤติทางกาย วาจา อาชีวะ ความยั่งยืนของความประพฤติตลอดถึง การพึงธรรม เพราะจะเกิดความตั้งใจที่จะรับธรรม แต่ความเชื่อของคน

ปัจจุบันคู่สับสน อยู่มาก เพราะคนเราในปัจจุบันขาดหลักยึดเหนี่ยวอันแน่นอนมันคงของจิตใจ สังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านขณะที่เกิดปัญหาจะมองหาหลักยึดเหนี่ยว ทางจิตใจแตกต่างกันออกไป แต่คนส่วนใหญ่ยึดเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว ทางจิตใจทำให้มองเห็นแนวทางการแก้ปัญหาด้วยเหตุผลตามคำสอนของพระพุทธองค์ ถึงแม้ว่าคนบางส่วนจะมีความเชื่อที่แตกต่างกันก็มีเพียงส่วนน้อย

ฉะนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนที่นับถือพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสัทธา ตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อที่จะพิจารณาให้รู้เหตุ รู้ผล แล้วจึงเชื่อ ซึ่งในคัมภีร์พระอภิธรรม ในส่วนของอภิธัมมัตถสังคหะ และอภิธัมมัตถวินิยฎีกาและผู้ที่สนใจในเรื่องสัทธาของทางพระพุทธศาสนาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระอภิธรรมให้สามารถแก้ไขปัญหาการเกิดความเชื่อ และการปฏิบัติในทางที่เกิดทุกขโทษตามความเชื่อได้ ทางผู้ศึกษาจึงเห็นสมควรที่นำเรื่องนี้มาทำการศึกษา และวิเคราะห์ให้เป็นแนวในการปูพื้นฐานทางจิตและปัญญาของคนในปัจจุบัน ได้หลักที่ยึดเหนี่ยวอันแน่นอนมันคงในการที่จะมีความเชื่อหรือสัทธาต่อไป

2. สัทธาในคัมภีร์พระอภิธรรม

สัทธาของบุคคลนั้นย่อมเนื่องมากับเหตุแวดล้อมภายนอกประกอบกับพื้นฐานทางจิตใจ และปัญญาของแต่ละคนที่แตกต่างกันซึ่งมีนักปราชญ์หลายท่านได้ให้ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับสัทธา เพื่อความเข้าใจในเบื้องต้นจึงได้ยก

มานำเสนอโดยสังเขป ดังนี้

1. ความหมายของสัทธา โดยทั่วไปสัทธา (Saddhā) หมายถึง ความเชื่อ ตามความหมายที่ให้ไว้ดังนี้ พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษาให้ความหมายสัทธาไว้คือ ความเชื่อหนังสือบรรณานุกรมสัทธาวิเสสวิคหะ วิเคราะห์ศัพท์ไว้ว่า “สัทธาสททหนสัทธา. (ความเชื่อ ชื่อว่าสัทธา)” และว่า “สททหนติเอตาสยวาสทททตีสทททหนมตตตเมววาเอสาติ สทธา” (พระอุตรคณาธิการ (ชินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัดนึก, 2530, หน้า 786) ความเชื่อเป็นความรู้สึกรักของมนุษย์ที่เห็นจริง เห็นตามฉะนั้น “ความเชื่อ” คือ ความเห็นตามด้วยความมั่นใจ ความไว้วางใจในบุคคลในสิ่งต่างๆ ในการกระทำความเชื่อเกิดขึ้นเมื่อใด ความคิดที่จะกระทำจะเกิดขึ้นเสมอ เช่น เชื่อทำดีต้องได้ดี คนนั้นจะทำดี เชื่อว่าบุญจะส่งผลให้เกิดสุข คนนั้นจะทำบุญ (ผาสุกมุตเมธา, 2535, หน้า 45) จากข้อมูลที่ได้ให้ไว้ตามลำดับ พอจะประมวลความหมายของสัทธาได้ว่า สัทธา (Saddhā) โดยทั่วไปมีความหมายที่กว้างเป็นกลางๆ มิได้มีความหมายแคบเพียง “ความเชื่อ” อย่างเดียว เพราะยังมีความหมายอื่นๆ เช่น ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส การปลงใจเชื่อ การยอมปักใจเชื่อ ความไว้วางใจ ความมั่นใจความเชื่อสัตย์การยอมรับการยอมตามลัทธิความเชื่อศาสนา ความจงรักภักดี เป็นต้นหากพิจารณาในเรื่องของน้ำหนักทางอารมณ์ของสัทธาเป็นหลักจะได้ลักษณะ 3 ประการ ดังนี้ 1) การทุ่มเททางอารมณ์มีในระดับต่ำ หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใสโดยทั่วไป 2) การทุ่มเททางอารมณ์มีในระดับปานกลาง หมายถึง ความเชื่อที่มีระดับทุ่มเทปานกลาง คือสัทธาที่ให้

ความหมายรวมความไปถึงความเชื่อใจ ความปลงใจเชื่อ ความเชื่อมั่น การยอมรับ และ 3) การทุ่มเททางอารมณ์ มีในระดับสูงหมายถึงความเชื่อที่มีระดับทุ่มเทสูง คือ สัทธาที่ให้ความหมายรวมความไปถึง ความมั่นใจแน่น ความไว้วางใจ ความจงรักภักดีสัทธาโดยทั่วไปนี้เป็นสัทธาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องอารมณ์ในลักษณะที่เร้าอารมณ์ เร้าความรู้สึกหรือเข้าไปสัมพันธ์กับสิ่งอื่นด้วยอารมณ์เป็นสำคัญเหตุผลมักไม่จำเป็น สำหรับสัทธาประเภทนี้ โดยเฉพาะเรื่องของลัทธิศาสนา มักจะตั้งศาสนิกชนของตนด้วยสัทธาประเภทนี้มากเพราะสัทธาจะทำให้เกิดความจงรักภักดีต่อลัทธิศาสนาของตนๆ สัทธาโดยทั่วไป จึงมีความหมายเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ไม่เกี่ยวกับปัญญาและเหตุผล

2. ประเภทของสัทธา ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีการแยกสัทธาออกเป็น 2 ประเภทที่ชัดเจน โดยแยกเอาสัทธาที่ไม่สัมพันธ์กับปัญญากับสัทธาที่สัมพันธ์กับปัญญาในที่บางแห่งหมายถึง สัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาจัดเป็นสัทธานุญวิปยุตต์ในที่บางแห่งหมายถึงสัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา จัดเป็นสัทธานุญสัมปยุตต์ได้จัดสัทธา ไว้ 2 ประเภท คือ ชนิดที่ปิดกั้นปัญญากับชนิดที่เป็นสื่อนำสู่ปัญญาดังนี้ว่า 1) สัทธาแบบปิดกั้นปัญญา ใช้วิธีปลุกเร้าหรือแม้แต่บังคับให้เชื่อและพอเชื่อแล้วก็ ต้องมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง ห้ามถาม ห้ามสงสัย สัทธาประเภทที่ 1 นี้ไม่ทำให้มีการสืบค้นทางปัญญาต่อไปเป็นสัทธาที่ใช้การบังคับ และ 2) สัทธาแบบสื่อนำสู่ปัญญา คือ ความเชื่อนั้นเป็นตัวชักนำให้สนใจเริ่มต้นศึกษา สืบค้น

สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีมากมาย เรายังไม่มีจุดเริ่มต้นว่าจะสนใจเรื่องใด แต่เมื่อเกิดสัทธาต่อ บุคคลหรือเรื่องราวหลักการใด สัทธานั้นจะเป็นปัจจัยที่ทำให้เรามีจุดเริ่มต้น สัทธาทำให้เรามี ความสนใจและเข้าไปหา โดยเฉพาะสัทธาในคนก็เพื่อจะชักนำให้เข้าไปซักถามเขาการที่สัทธา ในพระก็เพื่อจะเข้าไปหาและซักถามท่าน เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจความจริงยิ่งขึ้นไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2541, หน้า 107)

ข้อความนี้ชี้ให้เห็นว่าท่านแยกสัทธาออกเป็น 2 ประเภทคือ สัทธาที่ไม่สัมพันธ์กับปัญญาหรือปิดกั้นปัญญา กับสัทธาที่สัมพันธ์กับปัญญาหรือสัทธาที่เป็นสื่อนำสู่ปัญญา สัทธา ทั้งสองประเภทยังนี้ 1) สัทธานุญวิปยุตต์ หรือสัทธาที่ไม่ประกอบด้วยญาณนี้มีชื่อเรียกหลักว่า “อหัสสนมูลิกา สัทธา” หรือ “อมูลิกา สัทธา” สัทธาประเภทที่ไม่มีความเห็นความเข้าใจ อันเกิดจากปัญญาเป็นมูลฐานรองรับ เป็นสัทธาที่เอียงไปทางโมหะหลงมกมายได้ง่าย ปสาทสัทธาและสัทธาฝ่ายอาเวคะ สัทธาที่มุ่งเร้าอารมณ์ ก็จัดอยู่ในสัทธาประเภทนี้ สัทธาประเภทนี้เป็นสัทธาที่ปิดกั้นปัญญา ปิดโอกาสที่จะให้มีการโต้แย้ง ตรวจสอบ ห้ามสงสัย ห้ามถาม ใช้วิธีปลุกเร้า บังคับให้เชื่อ และให้ทำตามอย่างเดียว อย่างมีดบอดสัทธาที่ยังหวั่นไหวและเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอ เกิดขึ้นและดับหายไปได้ มุ่งเร้าอารมณ์ ปลุกกระตือรือร้นไม่เกี่ยวข้องกับเหตุผล ไม่มีเหตุผลรองรับ ไม่มีการเห็นเป็นมูลฐานหรือเชื่ออย่างลอยๆ สัทธาชนิดเลื่อมใสหรือทำจิตให้ผ่องใส ขึ้นอยู่กับบุคคลเร้าอารมณ์ และเป็นความเห็น ความเชื่อส่วนบุคคล

2) สัทธาญาณสัมปยุตสัทธาญาณสัมปยุตเป็นสัทธาที่ประกอบด้วยญาณ คือ ปัญญาความรู้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทัสสนมูลิกาสัทธา” สัทธาที่มีความเห็นความเข้าใจ อันเกิดจากปัญญาเป็นมูลฐานรองรับ สัทธาประเภทนี้จะมีปัญญาคอยกำกับและตรวจสอบความผิดถูกของสิ่งที่เชื่อว่าได้หรือไม่ได้ สัทธาที่มีเหตุผลที่เรียกว่า อาการวตีสัทธา ก็จัดอยู่ในสัทธาประเภทนี้ สัทธาประเภทนี้จึงเป็นสัทธาที่เปิดกว้างทางปัญญา ไม่มีการกั้นปัญญา แต่เป็นสื่อนำไปสู่ปัญญา ไม่ใช่สัทธาประเภทญาณวิปยุตหรือสัทธาฝ่ายอาเวค โดยส่วนเดียว สัทธาญาณสัมปยุตเป็นสัทธาที่มีเหตุผลที่เรียกว่า “อาการวตีสัทธา” เพราะหมายถึง สัทธาที่มีการใคร่ครวญคิดครวญอย่างรอบคอบด้วยดี ชอบเหตุผล และสัทธาที่มีการเห็นเป็นมูลฐานที่เรียกว่า สัทธาที่มีการเห็นแจ้งประจักษ์ชัด เข้าใจชัดแจ้ง เป็นพื้นฐานหรือเป็นเบื้องต้น

ลักษณะของสัทธาญาณสัมปยุตโดยสรุป คือ เป็นสัทธาที่มีเหตุผล มีการใคร่ครวญ คิดครวญอย่างรอบคอบด้วยดี มีการเห็นเป็นมูลฐาน มีการเห็นแจ้งประจักษ์ชัด เข้าใจ ชัดแจ้ง ไม่หวั่นไหวและเปลี่ยนแปลงได้ยาก เกี่ยวข้องกับเหตุผล มีเหตุผลรองรับ มีการเห็นเป็นมูลฐานสัทธาทั้ง 2 ลักษณะนี้ปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา หมายถึง สัทธาญาณสัมปยุตกับสัทธาญาณวิปยุต สัทธาญาณสัมปยุต พระพุทธศาสนาจะเน้นย้ำประกอบไปด้วยปัญญาตั้งแต่ทาน ศีล ภาวนาที่เกิดรวมกันกับปัญญาเสมอสูงสุด ส่วนสัทธาญาณวิปยุตคือมีความเชื่อที่ขาดปัญญา เป็นการเชื่อที่ไม่มีเหตุผล ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง เชื่อแบบน้อมใจเชื่อ

ปรองใจเชื่อ เน้นหนักไปทางอารมณ์ ส่วนสัทธาญาณสัมปยุตเน้นไปทางเหตุผลและมีการใช้ปัญญาเป็นฐานรองรับ

3. การเกิดสัทธา ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลผ่านการกลั่นกรองแล้ว จากปัญญาและเปรียบเสมือนเป็นบันไดขั้นแรกที่จะก้าวไปสู่จุดหมายที่ตั้งใจไว้ หรือในการปฏิบัติโดยพิจารณาการเกิดจากคุณสมบัติของบุคคลทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ดังนี้

3.1 สัทธาจากการถือประมาณในด้านต่างๆ คุณสมบัติของบุคคลเป็นเหตุปัจจัยนำมาให้เป็นเครื่องสัทธาได้มีการแสดงไว้ในประมาณ คือ ปมาณิกา 4 ประการ 1) รูปประมาณหรือผู้ถือประมาณในรูปร่างหน้าตาสวย สง่างาม ลักษณะกิริยาวาจาดี สมบูรณ์พร้อม พบเห็นชอบใจเลื่อมใสเชื่อถือ 2) โสมสประมาณ บุคคลที่ได้รับฟังเสียงพูดจากไพเราะ ฟังแล้วเกิดความเลื่อมใสศัทธาน่าเชื่อถือ 3) ลูขประมาณ หรือผู้ถือประมาณ ในความคร่ำหรือเศร้าหมอง บุคคลที่มองเห็นสิ่งของเก่ามาก เช่น โบสถ์หลังเก่า หรือมองเห็นการกระทำคร่ำครึยดเคร่งครัดก็ชอบใจเลื่อมใสน้อมใจศัทธา 4) ธรรมประมาณ หรือผู้ถือประมาณในธรรม บุคคลที่มองเห็นการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มีความชอบ เลื่อมใสน้อมใจเชื่อธรรมประมาณผู้ถือประมาณในธรรม บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญา เห็นสารธรรม หรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือในอรรถกถา เรียกบุคคล 4 ประเภทนี้ว่า รูปปมาณิกา โสมสปมาณิกา ลูขปมาณิกา และธัมมปมาณิกา ตามลำดับ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต),

2541) บุคคล 3 จำพวกต้น ยังมีโอกาสผิดพลาดได้มาก เพราะอาจจะเกิดอคติ อาจถูกครอบงำ ถูกชักจูง พาไป ด้วยความรัก ความหลง ความกลัว หรือติดอยู่เฉพาะรูปแบบภายนอก ไม่รู้จักคนที่ตนพิจารณาได้อย่างแท้จริง ไม่เข้าถึงสิ่งอันเป็นสาระแก่นสาร ได้ ความเชื่อของบุคคล 3 จำพวกนี้จึงยังมีโอกาสผิดพลาดได้บุคคลที่ 4 คือ อัมมปปมาณิกา คือเอาธรรมเป็นประมาณจะทำให้รู้จักคนที่ตนพิจารณาได้อย่างชัดเจนว่าเป็นคน ประเภทไหน ไม่ถูกครอบงำหรือถูกชักจูงไปได้ ความเชื่อของบุคคลที่ 4 นี้ จึงถูกต้องไม่ผิดพลาด

3.2 สัทธาเกิดจากการสดับเสียงจากภายนอกการสดับเสียงจากภายนอก หรือข้อมูลจากภายนอก (ปรโตโฆสะ) คือ การได้ยินได้ฟังมาจากคนอื่น หรือมาจากการอ่านตำราประเภทต่างๆ รวมทั้งการถ่ายทอดมาทางสื่อแขนงต่างๆ หรือสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ เมื่อบุคคลได้ยินได้ฟังข้อมูลจากแหล่งภายนอกดังกล่าวบุคคลที่ได้รับข้อมูลต่างๆ ส่งผลถึงบุคคลที่ได้ยินได้ฟังหรือได้อ่านข้อมูลเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดการคล้อยเชื่อตามข้อมูล ที่ตนได้รับมาเป็นเรื่องจริงตามนั้นได้โดยปรโตโฆสะที่ทำให้เกิดความเชื่อได้ ตัวเชื่อมที่ทำให้มิตรนั้นเข้ามามีอิทธิพลชักจูงหรือปักใจเชื่อมต่อระหว่างมิตรทำให้เกิดความนิยมชมชอบความเลื่อมใสความซาบซึ้งใจทำให้เกิดความเชื่อ ถึงตัวมิตรจะอยู่ใกล้ แต่ถ้าไม่สัทธาก็ไม่มีอิทธิพลชักจูงได้ หลักการเบื้องต้นข้อหนึ่ง ในทางการศึกษา คือ กัลยาณมิตรเป็นปัจจัยให้เกิดสัทธา คือการคบหาบัณฑิต หรือเสวนาสัตบุรุษ เป็นปัจจัยแห่งสัทธา ผู้ใดแม้จะเป็นคนดีมีปัญญา แต่เมื่อยังไม่อาจให้เขาเกิดสัทธาได้ ก็ยังไม่ได้

ฐานะเป็นกัลยาณมิตร และการแสวงหาหรือการคบหา ก็ยังไม่ได้เกิด เมื่อสัทธาแล้ว ใจรับ ก็นำความคิดได้ นำพฤติกรรมได้ อาจให้เกิดการเลียนแบบหรือชักจูงให้รู้จักคิดอย่างถูกต้องเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งต่อไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 642)

3.3 สัทธาเกิดจากการคิดด้วยตนเองการคิดตรិตรองด้วยตนเอง เป็นเรื่องของการคิดหาเหตุผลด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการคิดอุปมาอุปมัย การคิดด้วยเหตุด้วยผล การคิดด้วยตรรกะการคิดด้วยการอุปमान อนุमान การตรึกตรองตามอาการที่ปรากฏให้เห็นเมื่อความรู้จากการคิดด้วยตนเองสนองความอยากรู้อยากเห็นในระดับต้นๆ ได้ ก็ทำให้มนุษย์เชื่อมั่นในความคิดของตนเอง เชื่อในสิ่งที่ตนเองคิดและทำอยู่ ความเชื่อที่เกิดจากการคิดด้วยตนเองดังกล่าวนี้ จัดเป็นความเชื่อที่มีความเข้มข้นมากขึ้น มีพลัง มีความมั่นคง และเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ยาก ดังปรากฏในเรื่องความเชื่อของเจ้าลัทธิต่างๆ (ที.สี. (ไทย) 9/9/43-44) ที่สัทธา เชื่อมั่นเฉพาะแต่ลัทธิของตนๆ อันเกิดจากการรู้ที่ตนคิดได้ แต่ไม่ยอมรับ ไม่ยอมเชื่อต่อลัทธิอื่นเกิดจากความคิดของคนอื่นหรือเจ้าลัทธิอื่นการคิดด้วยตนเองนี้ เป็นการอาศัยตนเองเป็นหลักทำให้เกิดความรู้ ในระดับจินตตามยปัญญา และความรู้ดังกล่าวสามารถทำให้มนุษย์เกิดความสัทธาเชื่อมั่น ต่อสิ่งที่ตนคิดได้

3.4 สัทธาเกิดจากการทดลองปฏิบัติด้วยตนเองการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นการนำความรู้ที่ได้จากการสดับจากภายนอกหรือการคิดตริตรองด้วยตนเองจากภายใน มาทดลองปฏิบัติ

เป็นการนำสิ่งที่ตนรู้มาพิสูจน์หาความจริง เมื่อผลปรากฏออกมา เป็นที่น่าพอใจก็จะเชื่อต่อสิ่งนั้นอย่างมั่นคง การมีประสบการณ์จากการได้ทดลองปฏิบัติดังกล่าว จึงทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ ความรู้ที่เกิดจากการคิด หรือการได้สดับรับฟังมา หากผ่านการปฏิบัติทดลองดูแล้ว พบว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเท็จ ไม่เป็นประโยชน์ มีโทษโดยส่วนเดียว ก็จะถูกปฏิเสธแต่หากพบว่า เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องจริง เป็นประโยชน์ มีคุณโดยส่วนเดียว ก็จะได้รับการยอมรับเอาโดยอาการ คือ เชื่อมั่นสิ่งที่ตนรู้อย่างมั่นคงแน่วแน่ ความเชื่อที่เกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนี้ จึงมักเป็นความเชื่อที่มั่นคง มีพลัง และยากแก่การเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น การมีประสบการณ์จากการได้ปฏิบัติทดลองด้วยตนเอง ทำให้เกิดความรู้ในระดับ ภาวนามยปัญญาได้ และความรู้ในระดับนี้ทำให้เกิดศัทธาเชื่อมั่นอย่างมั่นคงยิ่งกว่า ความเชื่อที่เกิดขึ้นจากการสดับรับฟังมา หรือจากการคิดด้วยตนเองได้ เพราะเป็นความเชื่ออันเกิดจากการมี ประสบการณ์ตรง สัมผัสด้วยใจและรับรู้ด้วยปัญญาของตนเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 642)

ดังนั้น ศัทธา ความเชื่อ จึงเกิดจากสาเหตุใหญ่ๆ อยู่ 4 ประการ ฉะนั้นบุคคลบางคนอาศัยเพียงการได้เห็นรูปหรือสดับเสียงจากผู้อื่นก็เชื่อ บุคคลบางคนยังไม่เชื่อในทันที แต่จะเชื่อหลังจากได้คิดตรិตรองด้วยตนเองเป็นอย่างดีแล้ว และบางคนแม้สดับมาจากคนอื่นก็ยังไม่เชื่อ แม้คิดตริตรองด้วยตนเองเป็นอย่างดีแล้วก็ยังไม่เชื่อ แต่จะเชื่อก็ต่อเมื่อได้ปฏิบัติทดลองดูผลที่เกิดขึ้นเป็นเช่นไรจึง

จะยอมเชื่อต่อผลที่ปรากฏ ซึ่งบุคคลประเภทหลังนี้เป็นบุคคลที่ไม่เชื่อง่าย มีสัทธาตั้งอยู่บนฐานของปัญญาอย่างแท้จริง เพราะตราบได้ที่ยังไม่ได้พิสูจน์ทดลองความรู้ที่ตนได้ สดับรับฟังมาหรือได้คิดค้นด้วยตนเอง จนรู้ด้วยใจ รู้ด้วยปัญญา ก็จะไม่เชื่อในทันที

4. ลักษณะของศัทธาในคัมภีร์พระอภิธรรม ศัทธามีลักษณะอยู่ด้วยกัน 4 ประการคือ 1) กัมมศัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการ จะสำเร็จได้ด้วย การกระทำมิใช่ด้วยอำนาจอนหรืออนนคยโชค เป็นต้น 2) วิปากศัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่า กรรมที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว 3) กัมมัสสกตาศัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็น เจ้าของจะต้องรับผิดชอบ เสวยวิปาก เป็นไปตามกรรมของตน และ 4) ตถาคตโพธิศัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณ ทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือ เราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 140-141)

ดังนั้น คนที่จะมีสัทธาเกิดความเชื่อหมดความสงสัยในพระพุทธศาสนาประกอบด้วย 2 ประการ 1) ได้ค้นศึกษาเจาะลึกในพระพุทธศาสนา เข้าถึงแนวทางปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และการเข้าบวชเรียนเป็นพุทธบริษัทเจริญรอยตามพระพุทธศาสนา ซึ่งนำไปสู่แนวทางดับทุกข์หรือปฏิบัติถึงขั้นสูง 2) พุทธศาสนิกชน ที่มีความเชื่อและสัทธาตั้งแต่บรรพบุรุษสืบทอดกันมาใช้หลักคำสอนของพระพุทธองค์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิต ด้วยมีความเชื่อในหลักการ เหตุผลและปัญญา บางคนรู้แต่ไม่ได้นำไปปฏิบัติก็เป็นเหตุผลตามมาดังที่ได้กล่าวธรรมไว้ในคัมภี พระอภิธรรม สัทธา มีลักษณะอยู่ด้วยกัน 4 ประการ (1) กรรมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม (2) วิบากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม (3) กัมมัฏกตาสัทธา เชื่อความ ที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง (4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธ

5. การวิเคราะห์คุณค่าของสัทธาทางพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระอภิธรรมสัทธาเป็นสิ่งที่มีความลึกซึ้งมีอิทธิพลต่อตัวบุคคลผู้เป็นอย่างมาก ในคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น สัทธาเป็นธรรมฝ่ายดี มีคุณค่าเป็นพยานหลักฐานถึงสิ่งที่มองไม่เห็น และไม่มลาย ผู้เขียนจึงได้มีการศึกษาค้นคว้าและนำเอาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสัทธาทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระอภิธรรมมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงคุณค่าของสัทธา ได้แก่

5.1 สัทธามีหน้าที่เป็นเครื่องทำลายหรือกำจัดกล่าวคือ หน้าที่ประการแรกของสัทธา ได้แก่ การทำลายอัสสัทธิยะ ความไม่มีสัทธา และ

วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยให้หมดไป หรือทำให้องค์ธรรมทั้งสองประการเกิดขึ้นไม่ได้ คือ 1) สัทธาทำหน้าที่ทำลายอัสสัทธิยะคือทำลายความเป็นผู้ไม่มีสัทธา ความไม่เชื่อ ความไม่สัทธา ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่ปลงใจเชื่อ หากเป็นคุณสมบัติของบุคคล เรียกว่า “อัสสัทธิยะ” หมายถึง บุคคลผู้ไม่มีสัทธา ผู้ไม่มีความเชื่อ อัสสัทธิยะจัดเป็นองค์ธรรมข้อหนึ่งที่เป็นเครื่องปิด กั้นทางปัญญา ทำให้ตนเองไม่สามารถจะรับรู้เรื่องใหม่จากที่ตนเองเคยรู้ สัทธาเป็นเครื่อง ขจัดอัสสัทธิยะได้ ตามพระพุทธเจ้าว่า “ความเชื่อเป็นทางดับสนิทของบุคคลผู้ไม่มีสัทธา”(ม.ม. (ไทย) 12/108/61) เมื่อความเชื่อเกิดขึ้น ความไม่เชื่อก็ดับสนิท หายไป การกำจัดความไม่เชื่อ ให้ดับหายไปจึงเป็นหน้าที่โดยตรงของสัทธา เพราะคนที่มีความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น เรื่องการทำบุญ คนที่เชื่อก็จะชอบทำบุญเพราะการทำบุญประกอบให้ความดีเกิดขึ้น การมอบการบริจาคสิ่งต่างๆ ให้ผู้อื่นหรือแก่สัตว์อื่น ไม่ว่าจะ เป็นบุญเลี้ยงพระ การตักบาตร การถวายสังฆทาน การบริจาคสินทรัพย์ การทำโรงทานบริจาคอาหาร การถือศีล การฝึกอบรมและขัดเกลาจิตใจให้สะอาดเพื่อให้ได้ปัญญาเกิดขึ้น เมื่อผู้ปฏิบัติได้รับผล ที่ผ่านการปฏิบัติมาเกิดผลดีกับตัวเองก็จะสิ้นความสงสัยที่ไม่เชื่อในความไม่สัทธา ความไม่สัทธา จึงหายไป คนที่มีสัทธาย่างหนึ่งจึงแตกต่างจากคนไม่สัทธาเรื่องนั้น ความเชื่อจึงเป็นแนวทางให้คนที่ไม่มีสัทธาหลีกเลี่ยง ไม่คบหาสมาคมด้วยคนที่ไม่มีสัทธาดังที่มีคำรับรองว่า “ความเชื่อเป็นทางสำหรับหลีกเลี่ยงบุคคลผู้ไม่มีสัทธา”(ม.ม. (ไทย) 12/106/59) และ 2) สัทธาทำหน้าที่ทำลาย

วิจิตรวิจิตรคือทำลายความล่งเลงสย ไม่สามารถ ตัดสินใจได้ เป็นอกุศลธรรมประเภทนิรณธรรมที่ เป็นเครื่องขวางกั้นความเจริญ หรือขัดขวางจิตใจ ไม่ให้ ก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม (อง.ปญจก. (ไทย) 22/51/64) เพราะความล่งเลงสยทำให้ บุคคลคอยพะวงสงสัยในสิ่งที่ตนเอง ปฏิบัติอยู่ ทำให้ไม่แน่ใจในสิ่งที่ตนปฏิบัติ ไม่แน่ใจในผลที่จะ เกิดตามมา จึงทำให้เกิดความกังวลใจ ทำอะไร ไม่ เต็มความสามารถทั้งกายและใจแต่เมื่อบุคคลเกิด ความสัทธาเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือในบุคคลใด บุคคลหนึ่ง ความเชื่อดังกล่าวจะไม่ทำให้เกิดความ สงสัยลังเลในเรื่องใดๆ ที่ตนเองเชื่อ หรือบุคคลที่ตน เชื่อจึงทำให้ลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลอย่างเต็ม ความสามารถกายใจ

5.2 สัทธาเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลธรรม

1) เป็นปัจจัยให้เกิดปิตี โดยสัทธาจะทำให้จิตเกิด ปิตี ความอิ่มเอิบ ซาบซ่าน เมื่อเกิดสัทธาต่อสิ่งใด สิ่งหนึ่งหรือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งอย่างแรงกล้าใน ครั้งแรก มักทำให้เกิดอาการขนลุก ชูชาและ ซาบซ่านทั่วทั้ง สรรพางค์กาย ลักษณะอาการดัง กล่าวจัดเป็นอาการของปิตี มีพุทธพจน์แสดงเรื่อง สัทธาเป็นเหตุ ปัจจัยให้เกิดปิตี ไว้ว่าภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งปิตี ควรกล่าวว่า ความปราโมทย์ ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งความ ปราโมทย์ ว่ามีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่าไม่มีเหตุ ที่อิง อาศัย ภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิง อาศัยแห่งความปราโมทย์ ควรกล่าวว่า “สัทธา ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งสัทธาว่ามีเหตุที่ อิงอาศัย มิได้กล่าวว่าไม่มีเหตุที่อิงอาศัย” (ส.นิ. (ไทย) 16/69/30) 2) เป็นปัจจัยให้เกิดความสุข

คือ สัทธาทำให้เกิดความสุข ดังพุทธศาสนสุภาษิต ว่า สุขา สทธา ปติฏฐิตา (ขุ.ธ. (บาลี) 25/33/59) (สัทธาตั้ง มั่นแล้ว นำความสุขมาให้)พุทธศาสน สุภาษิตนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญหรือประโยชน์ ของสัทธา คือ สัทธาสาสามารถนำความสุขมาให้ได้ เพราะเมื่อเกิดสัทธาแล้วก็จะเกิด ความสบายใจตาม มาเช่นทำการงานนานาประการด้วยสัทธา ศึกษา เล่าเรียนสัทธา ทำบุญ ทำกุศลด้วยสัทธา ไหว้พระ สวดมนต์ด้วยสัทธา การสรรเสริญพระพุทเจ้าด้วย สัทธา เป็นต้นล้วนทำให้เกิดความสบายใจเป็น ความสุขได้ทั้งสิ้น หากทำอะไรที่เป็นความดีงาม ด้วยแรงสัทธา ก็ย่อมเป็นเหตุทำให้เกิดสุขได้แต่ หากทำด้วยความไม่สัทธา ทำด้วยความ จำใจฝืน สัทธา ประหนึ่งว่าถูกบังคับให้กราบไหว้ในสิ่งที่ตน ไม่สัทธาก็จะทำ ด้วย ความไม่สบายใจ อึดอัดเป็น ทุกข์ได้ มีพระพุทพจน์แสดงเรื่องสัทธาที่เป็นเหตุ ปัจจัยให้เกิดความสุขไว้ในโคจรสูตรว่า “สัทธาศีล ความเลื่อมใสและการเห็นธรรมมีอยู่แก่ผู้ใด ผู้นั้นแลย่อมบรรลุความสุขอันหยั่งลงในพรหมจรรย์ ตามกาล”(ส.ม. (ไทย) 19/1415/345) และมี ข้อความเป็นพุทธพจน์ยืนยันชัดอีกว่ากิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งสุขควร กล่าวว่า ปัสสัทธิ... ภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่าเป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่ง ปัสสัทธิ ควรกล่าวว่า ปิตี...ภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัย แห่งปิตี ควรกล่าวว่า ความ ปราโมทย์...ภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิง อาศัยแห่งความปราโมทย์ ควรกล่าวว่า “สัทธา ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งสัทธามีเหตุที่อิง อาศัย มิได้กล่าว ว่าไม่มีเหตุที่อิงอาศัย” (ส.นิ. (ไทย) 16/69/30)

5.3 เป็นปัจจัยทำให้เกิดศีล คือ สัทธา เป็นปัจจัยให้เกิดศีลได้ โดยเฉพาะการปฏิบัติตาม ศีล อันเป็นข้อบัญญัติทางลัทธิศาสนาต่างๆ การปฏิบัติตามศีลด้วยอาศัยสัทธาเป็นหลักเพื่อให้เกิด การยอมรับ และสมัครใจ ปฏิบัติตามกฎ ข้อบัญญัติ นั้นๆ โดยไม่มีการโต้แย้ง คิดค้านหรือฝ่าฝืนกฎ ข้อบัญญัติดังกล่าว โดยสัทธาที่ใช้ก็ได้ ทั้งสอง ลักษณะคือสัทธาที่ใช้เหตุผลและไม่ใช้เหตุผล ดังนี้แรงจูงใจที่ต้องการในการปฏิบัติตามศีลแบบ พุทธธรรม ได้แก่ อาการวดีสัทธา คือ ความมั่นใจ (Confidence) ในกฎแห่งกรรม โดยมีความเข้าใจ พื้นฐาน มองเห็นเหตุผลว่าพฤติกรรม และผลของ มันจะต้องเป็นไปตามแนวทางแห่งเหตุปัจจัยส่วน แรงจูงใจที่จะต้องการในการปฏิบัติตามศีลของ ศาสนาเทวนิยม ได้แก่ สัทธา แบบภักดี (Faith) คือ เชื่อ ยอมรับ และทำตามสิ่งใดๆ ก็ตามที่กำหนดว่า เป็นเทพประสงค์ มอบความไว้วางใจให้โดยสิ้นเชิง ไม่ต้องถามหาเหตุผล และวิธีการของการปฏิบัติตามศีล โดยอาศัยสัทธาเป็นหลักนี้ยังทำให้เกิดความมั่นคง ตั้งมั่นแน่วแน่ดังคำรับรองว่า “ในชั้นศีล สัทธา เป็น หลักยึดช่วยคุ้มศีลไว้โดยเหนียวรั้งจากความชั่วและ ทำให้มั่นคงในสุจริต สัทธา เพื่อการนี้ แม้ไม่มีความ คิดเหตุผลคือไม่ประกอบด้วยปัญญาใช้ได้ และ ปรากฏ บ่อยๆ ว่าสัทธาแบบเชื่อดัง โดยไม่คิด เหตุผลนั้น ใช้ประโยชน์ในชั้นศีลดีกว่าสัทธาที่มีการ ใช้ ปัญญาด้วยซ้ำ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 727)

5.4 เป็นปัจจัยทำให้เกิดสมาธิ คือ สัทธาเป็นปัจจัยให้เกิดสมาธิ คือความแน่วแน่ จิตใจ ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวโอนเอนไป มาต่อสิ่งที่ทำให้

กระทบจิตใจ มีพระพุทธพจน์รับรองไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งสมาธิ ควร กล่าวว่าสุขภิกษุทั้งหลายเรากล่าวแม้ซึ่งสุขว่า มีเหตุ ที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่าไม่มีเหตุที่อิงอาศัย ภิกษุ ทั้งหมดนี้ ก็อะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งสุข ควรกล่าวว่า ปัสสัทธิภิกษุทั้งหลาย เรากล่าว แม้ซึ่ง ปัสสัทธิ ว่ามีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่า ไม่มีเหตุที่ อิงอาศัยภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นเหตุที่อิงอาศัย แห่งปัสสัทธิ ควรกล่าวว่า ปิตติภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งปิตติว่ามีเหตุ ที่อิงอาศัยมิได้กล่าวว่า ไม่มีเหตุที่อิงอาศัยภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นเหตุ ที่อิงอาศัย แห่งปิตติ ควรกล่าวว่า ความปราโมทย์ ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งความปราโมทย์ ว่ามี เหตุ ที่อิงอาศัยมิได้กล่าวว่าไม่มีเหตุที่อิงอาศัย ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่ง ความปราโมทย์ ควรกล่าวว่า สัทธาภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งสัทธาว่ามีเหตุ ที่อิงอาศัย มิได้กล่าว ว่าไม่มีเหตุอิงอาศัย” (ส.นิ.ไทย) 16/69/30) ในชั้น สมาธินี้ สัทธา ช่วยให้เกิดสมาธิได้ ทั้งในแง่ที่ทำให้ เกิดปิติสุขแล้วทำให้จิตใจเกิดความปราโมทย์ เกิดปิตติ ปัสสัทธิและความสุข ความสงบมั่นคงและ ในแง่ที่ทำให้เกิดความเพียรพยายาม แก่ล้าวก้า ทำให้จิตใจเกิดความเข้มแข็งมั่นคงแน่วแน่ และ สัทธาประเภทนี้แม้เป็นสัทธาประเภท ญาณวิปยุต ก็ใช้ได้ดังคำรับรองว่า “สัทธาช่วยให้เกิดสมาธิสัทธา เพื่อการนี้ แม้เป็นแบบเชื่อดังโดยไม่ใช้ความคิด เหตุผล ก็ใช้ได้เช่นเดียวกันและมีคำรับรองอีกว่า สัทธาที่ไม่มีปัญญารองรับ ก็เป็นแรงส่งถึงสมาธิได้ เหมือนกันอาจเป็นสมาธิขั้นสูง มากถึงเจโตวิมุตติ ชนิดที่ยังกำเริบกลับกลายเป็นแต่ติดจบ อยู่แค่นั้น

ไม่ส่งผลต่อถึงปัญญา และอาจขัดขวางปัญญาด้วย ส่วนสัทธาที่มีปัญญากำกับหนุนสมานให้เกิดขึ้น เพียงเพื่อเป็น พลังช่วยส่งเสริมความเจริญปัญญา ยิ่งๆขึ้นไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 727-728) และพลังสมาธิ คือพลังของจิตที่สงบตั้งมั่น เด็ดเดี่ยว เมื่อสัทธาเชื่อมั่นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นอย่างยิ่งย่อมทำให้จิตใจเกิดสมาธิ ตั้งมั่น แน่วแน่ได้ ยิ่งความเชื่อมีมากเท่าไร พลังแห่งสมาธิก็จะยิ่งมีมากเท่านั้น

5.5 เป็นปัจจัยทำให้เกิดปัญญา คือ สัทธาเป็นปัจจัยให้เกิดปัญญาเป็นสัทธาที่ส่งเสริมความคิดวิจยวิจารณ์ จนทำให้ เกิดความก้าวหน้าแก่ปัญญา อันเป็นลักษณะ การใช้สัทธาช่วยเกื้อหนุนปัญญาและนับว่าเป็นขั้นแรก ที่สำคัญในการพัฒนาปัญญาว่า “สัทธาเป็นเพียงขั้นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาปัญญาและกล่าวได้ ว่าเป็นขั้นต้นที่สุด” (พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 647) ในข้อที่สัทธาเป็นปัจจัยเพื่อให้เกิดปัญญา พิจารณา 2 แนวทางใหญ่ๆ ได้แก่ แนวที่ 1 เป็นปัจจัยให้เกิดความปรารถนาปรารถนาทำให้เกิดปิติปิตีทำให้เกิดปัสสทธิ ปัสสทธิทำให้เกิดความสงบจากกิเลส (ความสงบเยือกเย็น) ความสงบเยือกเย็นมีจิตใจหนักแน่นไม่ฉุนเฉียวโกรธง่ายทำให้เกิดสมาธิ สมาธิทำให้เกิดปัญญา และแนวที่ 2 ทำให้เกิดวิริยะ (ความเพียรที่จะปฏิบัติ) และโยนิโสมนสิการ ทั้งสองนี้ นำไปสู่ปัญญาในที่สุดได้

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้น จึงสรุปได้ว่า สัทธามีคุณค่าด้วยกัน 2 ประการ คือ 1) หน้าที่ทำลายอัสสัทธิยะและวิจิกิจฉาไม่ให้เกิดขึ้น และ 2) หน้าที่เป็นปัจจัยทำให้เกิดกุศลธรรมให้มีปิติ

ทำให้เกิดความสงบจากกิเลส ทำให้เกิดศีล ทำให้เกิดสมาธิ และทำให้เกิดปัญญา นับเป็นคุณูปการที่สำคัญเพราะสัทธาเป็น รากฐานทำให้เกิดคุณค่าต่อบุคคลหลายประการโดยประการแรกที่สัทธามีหน้าที่ทำลายองค์ธรรมที่ไม่พึงประสงค์ คือ อัสสัทธิยะและวิจิกิจฉา หรือป้องกันไม่ให้องค์ธรรมทั้งสองประการนี้เกิดขึ้น เป็นการปิดโอกาสสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ไม่ให้เกิดขึ้น และหน้าที่ประการที่สองคือการเป็นปัจจัย ให้เกิดองค์ธรรมฝ่ายกุศล คือปิติ สุข ศีลสมาธิ และปัญญา เป็นหน้าที่ที่เปิดโอกาสให้เกิดสิ่งที่ดี พึง ประสงค์อันจะทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองด้วยปัญญาเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตได้

3. สรุป

สัทธาที่ปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา 2 ลักษณะคือ สัทธานุสสัมปยุต และสัทธานุสวิปยุต แต่พระพุทธศาสนาจะเน้นย้ำแต่สัทธาที่ประกอบด้วยญาณ ปัญญา ความเข้าใจแจ่มแจ้ง ปรีชากำหนดรู้ที่เรียกว่า สัทธานุสสัมปยุตสัทธาประเภทญาณวิปยุต กับสัทธาประเภทญาณสัมปยุต มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากในด้านปัจจัยต่างๆ จะเห็นว่า สัทธาประเภทญาณวิปยุต จะเน้นหนักมากไปทางการอุทิศทุ่มเทเน้นหนักไปทางอารมณ์ และมีความเป็นอัตวิสัยสูง ส่วนสัทธาประเภทญาณสัมปยุต จะเน้นหนักไปทางเหตุผล มีความเป็นภาวะวิสัยสูง ใกล้ชิดกับความจริงมาก และมีการใช้ปัญญา เป็นฐานรองรับ และสัทธาประเภทญาณสัมปยุตยังมีอีก 4 ประการคือ 1) เชื้อกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง เมื่อทำโดยมีเจตนาแล้วจะเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้าย

สืบเนื่องต่อไป 2) เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง 3) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบส่วยวิบากกรรมของตน และ 4) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในการตรัสธรรม ทรงเป็นผู้นำทางหากฝึกตนด้วยดีก็สามารถ เข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้

4. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิเคราะห์คุณค่าของสัทธาทางพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนา 2 ลักษณะคือ สัทธานุสสัมปยุต และสัทธานุสสัมปยุตแต่พระพุทธศาสนาจะเน้นย้ำแต่สัทธาที่ประกอบด้วย ญาณ ปัญญา ความเข้าใจแจ่มแจ้ง ปรีชากำหนดรู้

ที่เรียกว่า สัทธานุสสัมปยุตสัทธาประเภทญาณวิปยุต กับสัทธาประเภทญาณวิปยุต มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากในด้านปัจจัยต่างๆ สัทธาเป็นบ่อเกิด ของคุณงามความดีทั้งหลาย โดยสัทธามีคุณูปการที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก ที่สัทธามีหน้าที่ทำลายองค์ธรรมที่ไม่พึงประสงค์ คือ อสัทธิยะและวิกิจจนา หรือป้องกันไม่ให้องค์ธรรมทั้งสองประการนี้เกิดขึ้น เป็นการปิดโอกาสสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ไม่ให้เกิดขึ้น แล้วทำจิตใสให้ผ่องใส และหน้าที่ประการที่สองคือการเป็นปัจจัยให้เกิดองค์ธรรม ฝ่ายกุศล คือปิติ สุข ศีล สมาธิและปัญญา เป็นหน้าที่ที่เปิดโอกาสให้เกิดสิ่งที่พึง ประสงค์อันจะทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองด้วยปัญญาเพื่อ บรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตได้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ผาสุก มุทฺธเมธา. (2535). *คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). *พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: จันทรเพ็ญ.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัดนึก. (2530). *พจนานุกรม บาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา*. กรุงเทพฯ: เรื่องปัญญา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

